«Շիրակի ուսուցիչների միություն» գիտակրթական կենտրոն ՀԿ

վերապատրաստող կազմակերպություն

Ավարտական հետազոտական աշխատանք

Թեմա՝ Նախադասության տեսակների ուսուցումն ըստ հնչերանգի ժամանակակից և ավանդական մեթոդների կիրառմամբ:

Կատարող՝ Լուսինե Ժորայի Ամբարյան

Գյումրու N38 հիմն. դպրոց, դասվար

Ղեկավար՝ Կարինե Ալեքսանյան

Գյումրի 2023թ.

Բովանդակություն

1.Ներածություն.....3

Գլուխ1.Ժամանակակից մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները տարրական դասարաններում…….....5

Գլուխ 2.Նախադասության տեսակների դասավանդումը ըստ հնչերանգի.....8

Եզրակացություն.....20

Օգտագործված գրականության ցանկ.....21

Ներածություն

Հետազոտության նպատակն է տեսականորեն մշակել և գործնականում կիրառել ըստ հնչերանգի՝ նախադասության տեսակների ուսուցման արդյունավետ մեթոդիկա: **Հետազոտական հարցն է** <<Ինչպես կազմակերպել ըստ հնչերանգի՝ նախադասության տեսակների ուսուցումը 4-րդ դասարանում ժամանակակից մեթոդների օգնությամբ>>: Մեր ուսումնասիրությունն իրականացրել ենք՝ առաջնորդվելով այն մեթոդական սկզբունքներով, որ տարրական դպրոցում նախադասության ուսուցումը արդյունավետ կընթանա, եթե

1.բացահայտվեն հանրակրթական դպրոցի I-IV դասարանների մայրենի լեզվի ծրագրով նախատեսված քերականական տարրական գիտելիքների ուսումնասիրման գործընթացի առանձնահատկությունները

2.մշակվեն քերականությունից սովորողների ձեռք բերած գիտելիքներն ու կարողությունները

3.մշակվում են և կիրառվում լեզվական վարժությունների և առաջադրանքների այնպիսի համակարգ, որը կնպաստի տարրական դպրոցում քերականական նյութի գործնական յուրացմանը:

Մեթոդական նշված սկզբունքները տարրական դպրոցում ի կատար ածելու համար

1. Դիտարկել ենք քերականության ուսուցման գործընթացը անձնակողմնորոշված, աշակերտակենտրոն, դրդապատճառային, հետազոտական և համագործակցային դարձնելու հնարավորությունները,
2. Ձևավորել ենք և մեր պրակտիկայում փորձարկել քերականական տարրական գիտելիքների և կարողությունների ձեռքբերման արդյունավետ միջոցների համալիր՝ հաշվի առնելով քննադատական մտածողության առաջնայնությունը շարահյուսական գիտելիքների ձեռքբերման և համապատասխան կարողությունների ձևավորման գործընթացում:

Թեմայի արդիականությունը:

Անցումային տարիներին Հայաստանի ողջ տնտեսությունը լուրջ ցնցումներ ապրեց, որը հանգեցրեց ազգաբնակչության կենսամակարդակի կտրուկ նվազման: Ու թեև կրթական ոլորտը համեմատաբար բարենպաստ վիճակում մնաց,

այնուամենայնիվ, կարճ ժամանակ անց ակնհայտ դարձան կրթության առջև ողջ սրությամբ դրված մի քանի սկզբունքային խնդիրներ: Մեր նպատակն է բացահայտել և սահմանել աշակերտների համար նոր մեթոդներով աշխատանքի կազմակերպման այն ձևերը, որոնց ժամանակ որոնողական գործունեության ճանապարհով արդյունքի կհասնեն ոչ միայն բարձր, այլև միջակ և թույլ մտավոր կարողություններ ունեցող աշակերտները:

Հետազոտության գիտամեթոդական հիմքն են հանդիսացել լեզվաբանության, մանկավարժության, մայրենի լեզվի դասավանդման մեթոդիկայի, հոգեբանության դասականների այն հիմնարար սկզբունքները, որոնք ընդունված են և գործնականորեն հիմնավորված մանկավարժամեթոդական գիտությունների կողմից: Հետազոտության հիմքում ընկած են անցյալի և արդի լեզվաբանների, մանկավարժների, մեթոդիստների՝ մեր հիմնախնդրի առնչությամբ մոտեցումները:

Հետազոտության մեթոդները:

Հետազոտության մեթոդների ընտրությունը պայմանավորված է մեր մանկավարժական պրակտիկայի ընձեռած լայն հնարավորություններով, ուսումնասիրության նպատակներով, հիմնախնդրի բնույթով, առաջադրված վարկածով:

Աշխատանքի ծավալը և կառուցվածքը: Աշխատանքը բաղկացած է 21 համակարգչային էջից: Այն ընդգրկում է բովանդակություն,ներածություն, երկու գլուխ, դասի պլան, եզրակացություն, օգտագործված գրականության ցանկ:

Գլուխ 1. Ժամանակակից մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները տարրական դասարաններում

Ժամանակակից մանկավարժական տեխնոլոգիաները կրթական ոլորտի կարևոր բաղկացուցիչ մասն են կազմում: Ուսուցման արդի խնդիրներից է կրթության որակի բարելավումը: Այսօր անհրաժեշտ է սովորողների մեջ ձևավորել ոչ միայն գիտելիքներ, կարողություններ, հմտություններ, այլ նաև այդ ամենը գործնականում կիրառելու կարողություն: Այդ նպատակով պետք է ուսուցումը դարձնել ավելի մատչելի: Մատչելիությունը հնարավորություն է տալիս ընտրել տարբեր մեթոդներ և ձևեր՝ ուսուցումը ճիշտ կազմակերպելու համար: Տարրական դասարաններում կիրառվում են ժամանակակից տեխնոլոգիաներ, որոնց կիրառման արդյունքում սովորողները ոչ թե մեխանիկորեն յուրացնում են պատրաստի գիտելիքներ, այլ իրենք ակտիվորեն մասնակցում են գիտելիքների ձեռքբերմանը: Ժամանակակից մեթոդների կիրառումը համապատասխանեցվում է տարրական դասարանների աշակերտների տարիքային առանձնահատկություններին: Շատ կարևոր է հիշել նաև հետևյալ հանգամանքը: Ե՛վ ավանդական, և՛ ժամանակակից մեթոդներով ուսուցում կազմակերպելիս՝ պետք է նկատի ունենալ, որ դպրոցի պահանջը որակյալ կրթություն տալն է:

Կրթությունը որակյալ կլինի այն դեպքում, երբ համաշխարհայնացման ներկա արագացող տեմպերում մենք կկարողանանք քայլել աշխարհի հետ համընթաց: Եվ աշխարհից չմեկուսանալու, բայց նաև նրան չձուլվելու համար մենք պիտի ձևով ընդունենք համաշխարհայնացումը, իսկ բովանդակությամբ ազգայինը, որի հիմքում ընկած են՝ 1.լեզվամտածողությունը, 2.ազգային գաղափարախոսությունը, 3 .ազգային արժեհամակարգը, 4 .ավանդույթները:

Թվարկվածը կարևոր է հատկապես երեխայի կրթության և դաստիարակության վաղ շրջանից նրա մեջ ներարկելը, քանի որ երեխան նման է ճերմակ թղթի,

որի վրա պետք է գրել առանց ջնջումների, հակառակ պարագայում հետքերը կարող են տեսանելի մնալ նրա ամբողջ կյանքում: Մեր օրերում գնալով ավելի շատ է խոսվում նորագույն մեթոդների ներմուծման և կիրառության մասին: Քննենք նորագույն կամ ժամանակակից մեթոդների կիրառությունների

առանձնահատկությունները: Քանի որ նորագույն մեթոդները այսօր կենտրոնացված են «Զարգացնող կրթություն»[1] ընդհանուր հասկացության տակ, ապա ուսուցչի գործը դառնում է փոքր ինչ դյուրին, որովհետև մեծանում է նրա ընտրության հնարավորությունը մեթոդի հարցում: Նորագույն մեթոդները աչքի են ընկնում իրենց պարզությամբ, մատչելիությամբ և սրանցից ամեն մեկը որոշակի միտվածությամբ ծառայում է երեխաների մեջ այս կամ այն

Դասախոսություններ Լեզվի մեթոդիկա առարկայից, ՇՊՀ, Հումանիտար գիտությունների ամբիոն, դասախոսություն 11, էջ

ունակությունը զարգացնելուն: Ուսուցիչը նախապես պետք է սահմանի, թե այս կամ այն մեթոդի կիրառումով ի՞նչ է ակնկալում ստանալ աշակերտից և աշակերտի ո՞ր ունակությունն է զարգացնում, ո՞ր ունակության ձևավորման ուղղությամբ է աշխատում: Օրինակ «Ծրագրավորված ուսուցմամբ» ուսուցիչը լուծում է մի քանի խնդիր: Նախ նա իր և աշակերտների միջև ստեղծում է հետադարձ կապ, որի շնորհիվ կարող է իմանալ, թե աշակերտը որ թեման ինչպես է յուրացրել: Ապահովում է աշակերտի ինքնուրույն ստեղծագործական աշխատանքը: Հավասարապես ուշադրություն է հատկացվում բոլոր աշակերտներին: Այս դեպքում նյութը բաժանվում է իրար հետ կապված մասերի, որոնք տրվում են հատվածներով: Մի քանի վեկտորներով աշակերտները ստանում են գիտելիքներ և հենց իրենք կարող են ստուգել իրենց ու պարզել սեփական իմացության մակարդակը տվյալ նյութից: Կարծում ենք՝ տարրական դասարաններում, ներկայումս ուսուցման ամենահարմար ձևը «Բազմաբնույթ մտածողության տեսությամբ»[2] առաջնորդվելն է: Այս տեսութ-յունը համակարգ է, որում ներառված ամենաբազմազան մեթոդները և ձևերը

միտված են աշակերտների համակողմանի զարգացմանը: Հեղինակը Հովարտ Գարդներն է,աշխատությունը կոչվում է «Գիտակցության կառուցվածքը», և լույս է տեսել 1983թ.: Տեսության էությունը հետևյալն է. «Չափազանց կարևոր է ճանաչել մարդու բոլոր մտածողությունները և դրանց զուգորդման տեսակները»: Գարդենը առաջարկում է մտածողության 7 ձև, որոնց հետագայում ավելացնում է ևս 3-ը: [1]

Դրանք են խոսքային-լեզվական, տրամաբանական, մաթեմատիկական,

մարմնաշարժողական, տարածական, երաժշտական, ներանձնային, բնագիտական և հոգևոր: **Քննադատական մտածողությունը** աշակերտի մոտ պիտի ձևավորել դեռևս տարրական դասարաններում: Սա մտածողության մի եղանակ է, որը պահանջում է կարդալ, ընկալել նյութը, մտածել դրա մասին, վերլուծել, զուգորդել իրականության հետ, ակնկալել արդյունք, կյանքում կիրառելու կարողություն: Մտածողության այս ձևը ունի մեթոդների իր համակարգը, որոնց էլ ուզում ենք անդրադառնալ: Առաջինը արդեն քաջածանոթ ԽԻԿ համակարգն է, որն ենթադրում է եռափուլ համակարգ՝ Խթանում, Իմաստի ընկալում և Կշռադատում:[1]

Առաջին փուլում խթանվում են սովորողի առկա գիտելիքները տրված թեմայի շուրջ: Դա սովորողին պարտադրում է վերլուծել իր գիտելիքները և մտածել այն մասին, թե ինչ են այնուհետև մանրամասնորեն ուսումնասիրելու: Այս փուլի էությունն այն է, որ նորը առնչվում է հայտնիին, գիտելիքները բխում են իրարից, ուղղվում են սխալները: Այս փուլի մյուս նպատակը սովորողներին ակտիվացնելն է, իսկ դա հնարավոր է այն դեպքում, երբ սովորողը ձգտում է մտքերն արտահայտել իր բառերով:

Իմաստի ընկալման փուլում սովորողը շփման մեջ է մտնում նոր մտքերի հետ: Այդ շփումը կազմակերպվում է տեքստի ընթերցման, ֆիլմի դիտման և այլ ձևերով:Այս փուլում սովորեցնողի ազդեցությունը նվազագույնն է սովորողի վրա: Այս փուլում հնարավոր է նաև բարձրացնել երեխայի հետաքրքրությունը: Կշռադատման փուլը յուրացման գործընթաց է, որը բնութագրվում է իրական և երկարատև փոփոխություններով, քանի որ աշակերտները մտովի կապ են ստեղծում նոր մտքերի, տեղեկությունների և հնի միջև, ձգտում են սեփական բառապաշարով վերարտադրել: Այս մտածողության մեթոդներն են «Մտագրոհ», «Ուղղորդված ընթերցանություն», «Բանալի երևույթներ» և այլն:

[1,2] Ս.Խաչատրյան, Ուսուցման ժամանակակից մեթոդների կիրառումը տարրական դասարաններում (օգնություն ուսուցչին), Գյումրի, 2006թ, էջ 6,10

Գլուխ 2. Նախադասության տեսակների դասավանդումը ըստ հնչերանգի

Մայրենիի դասանյութերը ընթերցելիս պետք է ուշադրություն դարձնել կետադրական նշաններին: Հարցական, հրամայական և բացականչական նախադասությունների կետադրությունը երեխաները գործնականորեն ճանաչում են դեռևս գրաճանաչության շրջանում՝ դասագրքում զետեղված ստեղծագործություններն ընթերցելիս, և օգտագործում բանավոր ու գրավոր խոսքում: Առոգանության նշանների մասին երեխաների ունեցած գործնական ունակությունների կրկնման ճանապարհով և հենվելով դրանց կիրառության վրա՝ գաղափար է տրվում ըստ արտասանության երանգի նախադասությունների 4 տեսակի մասին՝ հարցական, հրամայական, բացականչական, պատմողական:

Բնագիրն ընթերցելուց հետո երեխաներն ուշադրություն են դարձնում այն հանգամանքին, որ բնագիրն ընթերցելիս ձայնը շարունակ փոփոխվում է:

Հերոսները երբեմն հարցնում են, երբեմն՝ բացականչում, երբեմն՝ հրամայում, երբեմն՝ հանգիստ պատմում: **Եղանակն սկսեց վատանալ, ուժեղ քամի բարձրացավ, ձյուն տեղաց, բուք ու բորան սկսվեց:** Նրանք նկատում են, որ նկարագրական նախադասությունները կարդում են հանդարտ, միապաղաղ արտասանությամբ:

Ճամփորդների բացականչությունները կարդալիս բարձրացնում են ձայնը և երկարացնում բառերը. «Ի՜նչ ցուրտ է, դիմանալ չի լինում»,- ասաց առաջինը: Հարցը տալուց ձայնը ուրիշ կերպ են բարձրացնում: **Ի՞նչ անեին ճամփորդները:** Իսկ տալուց ձայնը ուրիշ կերպ են բարձրացնում: **Ի՞նչ անեին ճամփորդները:** Իսկ ճամփորդի հրամանները կարդում էին կարճ ու կտրուկ. «Հարևա՛ն, գնա՛ փայտի»:

Կարդում են առաջադրանք 3-ը:

Այս «ընկերներն» օգնեցի՞ն, որ դու ճիշտ հնչերանգով կարդաս նախադասությունները:

՞ – ինձ ճանաչո՞ւմ ես: ՛ – ճանաչի՛ր ինձ: ՜ – Ճանաչեցի՜ր ինձ:

Իմաստի ընկալման փուլ

Կատարում են 4-րդ առաջադրանքը:

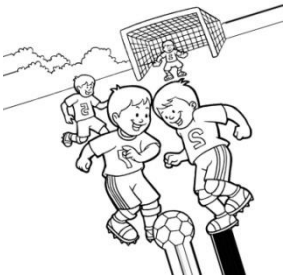

Դու տեսնում ես, որ առաջին նկարում պատմում են, երկրորդում՝ հարցնում, երրորդում՝ հրամայում, չորրորդում՝ բացականչում:

Ըստ յուրաքանչյուր նկարի՝ կազմի՛ր մի նախադասություն և կարդա՛ համապատասխան հնչերանգով:

1.Մայրիկը կանգնած խոսում էր լսափողով:

2. Այդ ո՞ւր ես գնում, Արմե՛ն:

3.Արագ այստեղ կանչի՛ր բոլոր աշխատողներին:

4.Ջա՜ն, հիմա ես քեզ կհաղթեմ:

Այստեղից երեխաները եզրակացնում են՝

Ըստ արտասանության երանգի՝ նախադասությունները լինում են՝ պատմողական, հրամայական, հարցական, բացականչական:

Կշռադատման փուլ

Կարդա՛ և որոշի՛ր նախադասությունների տեսակներն ըստ արտասանության երանգի:

Վաղ գարնանը իր ճոճին	Ինչո՞ւ քնից չես ելնում,
Ծիտիկն ասաց բողբոջին.	Ի՞նչ ես գտել անկողնում.
-Ա՛յ իմ քույրիկ վարդերես,	Վե՛ր կաց, շողով լվացվի՛ր,
Կարոտե՜լ եմ ախր քեզ..	Լույսը քեզնով թո՛ղ բացվի:

Այս ընդհանուր տեղեկությունն ամրապնդելու և խորացնելու համար նպատակահարմար է նախադասության այս տարատեսակների առանձին-առանձին ուսումնասիրությունը, որը իսկապես նոր բան կավելացնի այդ ընդհանուր տեղեկությանը, կխորացնի և կամբողջացնի այն:

Կարելի է նախադասության տեսակների ուսումնասիրությունը սկսել պատմողական բնույթի նախադասությունից:

Դասի թեման՝ «Բուրատինոն իմանում է ոսկե բանալու գաղտնիքը»,

Պամողական նախադասություն:

Անհրաժեշտ նյութեր՝ դասագիրք, նկարներ, քարտեր

Մեթոդը՝ վերլուծական-համադրական, խմբային աշխատանք

Դասի նպատակները՝ ա)ուսուցողական՝

- կընթերցեն բնագիրը՝ ձայնի համապատասխան հնչերանգով, հետևելով առոգանության նշաններին,
- բնագիրից կընտրեն և կկարդան պատմողական նախադասությունները,

Երեխաները կարդում են բնագիրը, կատարում վերլուծություն:Նրանք նկատում են, որ մարդիկ միմյանց հետ խոսելիս պատմում են իրենց տեսածի, լսածի, կարդացածի կամ զգացածի մասին, որի ընթացքում օգտագործում են պատմողական բնույթի նախադասություններ:

Ճաշարանատերը փարչը վերցրեց և շուռ տվեց: Բուրատինոն ամբողջ ուժով սեղմվեց փարչի պատերին, որ վայր չընկնի:

Երեխաները ուսուցչի օգնությամբ տալիս են սահմանումը:

Պատմելու ձևով ասված նախադասությունը կոչվում է պատմողական նախադասություն:

Կատարում են խմբային աշխատանք, որի ժամանակ խմբերին բաժանվում է թերթիկներ հետևյալ առաջադրանքով.

Կարդա՛ և որոշի՛ր պատմողական նախադասությունները: Վերապատմի՛ր պատմվածքը:

Երկնքում ծագեց կարմիր արևը և իր ոսկե շողերը դրեց ամենուր՝ երկիրն արթնացնելու:

Առաջին շողը սահեց և ընկավ արտույտի բույնը: Արտույտը սթափվեց, դուրս թռավ իր բնից ու, բարձր-բարձր ճախրելով, սկսեց երգել իր արծաթահնչյուն երգը.

«Ա՜խ, ինչ լավ է վաղորդյան թարմ օդում, ինչ լավ է ազատ արձակ»:

Երկրորդ շողն ընկավ նապաստակի վրա, նապաստակն ականջները խլշեց և ուրախ վազ տվեց ցողապատ մագագետնով: Նա գնում էր հյութակի խոտ ճաշելու իր նախաճաշի համար:

Երրորդ շողն ընկավ հավաբույնը: Աքաղաղը թևերը թափահարեց ու կանչեց.

-Ծուղրուղո՛ւ...

Նյութը յուրացրած աշակերտները աջակցում են թույլ սովորողներին:

Կշռադատման փուլ: «Շրջանաձև գրություն»:

Երեխաներից յուրաքանչյուրը տվյալ խմբային աշխատանքի ընթացքում պետք է ոչ միայն ինքնուրույն խորհի տրված թեմայի կամ նկարի շուրջ, այլև իր մտքերը համաձայնեցի խմբի անդամների հետ: Նրանց տրվում է տետր և գրիչ: Ամեն մեկն ըստ թեմայի գրում է մի քանի նախադասություն, այնուհետև տետրը փոխանցում է հարևանին, որը պետք է շարունակի իր խոհերը: Տետրն ի վերջո փոխանցվում է առաջին միտքը գրողին:

Դասի թեման-«Սև արկղի գաղտնիքը», հարցական նախադասություն

Դասագիրքը՝ Վ. Սարգսյան, «Մայրենի 4 »:

Անհրաժեշտ նյութեր՝ դասագիրք, կավիճ, թղթից պատրաստված ծառ, կտրատված շրջաններ, քարտեր առաջադրանքներով;Մեթոդը՝ **«Վերլուծական-համադրական», «Խմբային աշխատանք», «Իմաստության ծառ» հնարը:**

Դասի նպատակները

- գաղափար կկազմեն հարցական նախադասոթյան մասին,
- կձևավորվի հաղորդակցային կարողություն՝ տարբեր իրավիճակներում:
- կզարգանա աշակերտների բանավոր և գրավոր խոսքը:

Խթանման փուլ:Երեխաներին հանձնարարվում է ընթերցել «Հազարան բլբուլ» հեքիաթից քառյակներ՝ ուշադրություն դարձնել՝ ինչպե՞ս են արտասանվում ընդգծված նախադասությունները, ինչպիսի՞ն է դրանց կետադրությունը:

Բայց **ո՞վ** ես դու, սիրո՛ւն աղջիկ, Եվ **ինչո՞ւ** ես էդպես աղի

Ի՞նչ ես էստեղ դու շինում, Արցունք թափում, լաց լինում:

Կատարվում է վերլուծություն , որոշում , թե դևի ամրոցում փակված Արեգը սիրուն աղջկան ի՞նչ հարցեր է տալիս:

Իմաստի ընկալման փուլ :Դասարանը բաժանվում է խմբերի, յուրաքանչյուր խմբի հանձնարարվում է բնագրից կարդալ մեկական հատված՝ առանձնացնելով այն նախադասությունները, որտեղ հերոսները միմյանց հարցեր են առաջադրում:

1-ին խումբ

-ՈՒրեմն այսպես. Կպատրաստենք մի սև, փոքրիկ արկղ, նրա մեջ ոչինչ չենք պահի և կկանչենք երկրի իմաստուններին, թող գուշակեն՝ ինչ կա և չկա արկղի մեջ:

2-րդ խումբ

-Դե՛, գուշակի՛ր, ամենագե՛տ, ի՞նչ կա այս փոքրիկ արկղի մեջ,-ասաց թագավորը,- եթե ճշգրիտ գուշակես, թագավորությանս կեսը քեզ կտամ:

3-րդ խումբ

«Իսկ գուցե ճի՞շտ է իմաստունը, ո՞վ իմանա՝ զորավարն ու վեզիրն աչք չունե՞ն իմ գահին, երեսանց ժպտում են ու քծնում, իսկ մտքում գուցե իմ մահն են ուզում»:

Կատարելով վերլուծություն երեխաները նկատում են, որ մարդիկ խոսելիս իրար հարցեր են տալիս՝ որևէ բան պարզելու կամ իմանալու համար: ՈՒսուցչի օգնությամբ երեխաները տալիս են սահմանումը.

Հարցում արտահայտող նախադասությունը կոչվում է հարցական նախադասություն:

Հարցում արտահայտող բառի վրա դրվում է հարցական նշան(՞): Հարցական նշանը դրվում է բառի այն ձայնավորի վրա, որտեղ հարց տալիս բարձրանում է ձայնի ելևէջը: Սովորաբար դա լինում է բառի վերջին վանկի ձայնավորը՝ **ինչո՞ւ, իսկապե՞ս, ինչպե՞ս, ինչպիսի՞, որտեղի՞ց, գնացի՞ր, հասկանո՞ւմ ես** և այլն: Բայց, օրինակ, **մի՞թե** բառի ճիշտ արտասանությունը պահանջում է հարցական նշանը դնել առաջին վանկի ձայնավորի վրա՝ մի՞թե, և ոչ թե՝ միթե՞:

Խաղ՝ «Իմաստության ծառ»: Երեխաները մեկ անգամ ևս ուշադիր ընթերցում են բնագիրը: Այնուհետև յուրաքանչյուրը թղթի վրա գրում է բնագրի

վերաբերյալ որևէ հարց: Բոլոր հարցերն ամրացվում են ծառին: Աշակերտները զույգերով մոտենում են ծառին «քաշում են» հարցը և փորձում պատասխանել: Մյուսները գնահատում են և՛ հարցը, և՛ պատասխանը: Վերջում որոշում են, թե ով էր դասարանի ամեն

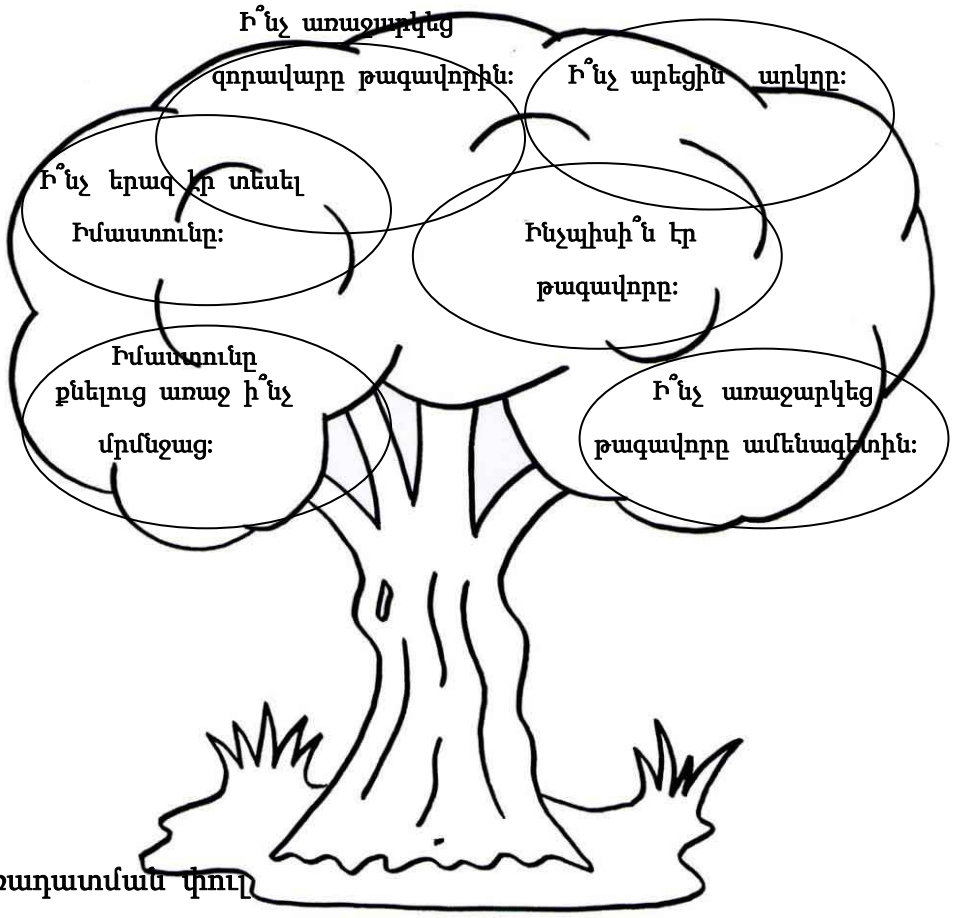

Կշռադատման փուլ

Խմբային աշխատանք: Դասարանը բաժանել խմբերի, որոնցից յուրաքանչյուրը կստանա առաջադրանքների քարտ:

1-ին խումբ
Հետևյալ պատմողական նախադասություն դարձրո՛ւ հարցական:
Կար մի դաժան թագավոր: Արկղը դատարկ էր:
Իմաստունը գտավ լուծումը: Փոս փորողը փոսն է ընկնում:

2-րդ խումբ
Տեղադրի՛ր ի՞նչ կամ ինչո՞ւ հարցում արտահայտող բառերը:
... կըլինի, ասա՛, գրի՛չ, ... իմ մեծ քրոջ ձեռքին
Ինձ էլ սիրես գոնե մի քիչ: Գրում ես միշտ վարժ ու կարգին :

3-րդ խումբ

Պատմողական նախադասությունից ստացի՛ր մի քանի հարցական նախադասություն այնպես, որ հարցը մեկ առ մեկ վերաբերի նախադասության բոլոր անդամներին:

1.Առավոտյան մայրիկը արթնացրեց Աշոտիկին:

Տնային հանձնարարություն: Գտրի՛ր պատմողական և հարցական նախադասություններ: Հարցում արտահայտող բառերի վրա դի՛ր հարցական նշան: (Էջ 128, առ.3)

«Իմաստության ծառ» հնարի օգտագործմամբ երեխաները տեքստի շուրջ կատարում են բազմազան ստեղծագործական բնույթի առաջադրանքներ, որոնք էլ նպաստում են ընթերցածի վերլուծությանը և ստեղծագործարար ինքնարտահայտվելու զարգացման:

Դասի թեման՝ «Թագավորն ու խաբեբան»,հրամայական նախադասություն

Դասագիրքը՝ «Վ. Սարգսյան, Մայրենի 4»

Անհրաժեշտ նյութեր՝ դասագիրք, կավիճներ, քարտեր առաջադրանքներով, կախարդական արկղ, երկրաչափական պատկերներ՝ առաջադրանքներով:

Դասի մեթոդը՝ «Մտավոր գրոհ», «Համագործակցային ուսուցում», «Արտասովոր խաղ-ներկայացում», «Վերլուծական -համադրական»

Դասի նպատակները ՝

- մշակել հեքիաթի շարադրանքի տարբեր հատվածներում կողմնորոշվելու, տրված հարցի պատասխանը գտնելու և կարդալու կարողություններ:
- կձևավորի հաղորդակցային կարողություն՝ տարբեր իրավիճակում օգտագործել հաղորդակցման ճիշտ ձևերը,
- զարգացնել սովորողների երևակայությունը, խոսք կառուցելու կարողությունը:
- ձևավորել և զարգացնել աշակերտների խոսքի մշակույթը,

Խթանման փուլ: «Մտավոր գրոհ»:

Երեխաները բաժանվում են 3 խմբի՝ ըստ շարքերի: Ղեկավարները կմոտենան արկղին և կվերցնեն քարտեր՝ որտեղ գրված է, թե ինչ առաջադրանք պետք է կատարեն:

1-ին խումբ	2-րդ խումբ	3-րդ խումբ
Կազմել երկխոսություն և ներկայացնել դերային խաղով, որում ընկերները իրար դիմում են խնդրանքով:	**Կազմել երկխոսություն և ներկայացնել դերային խաղով, որում ուսուցիչը ինչ-որ բան է հրամայում:**	**Կազմել երկխոսություն և ներկայացնել դերային խաղով, որում մայրիկը ինչ-որ բան է կարգադրում:**

1.Չի կարելի խոսել խմբով:

2.Երկխոսության ընթացքում պետք է նայել զրուցակցի դեմքին:

3.Խոսողի մտքերին կարելի է արձագանքել շարժումներով կամ նշաններով: («Համաձայն եմ», «Համաձայն չեմ», «Չհասկացա...»):

4.Հարկավոր է հարգանք դրսևորել խոսողի նկատմամբ և նրա խոսքը լսել մինչև վերջ:

5.Բացառվում են ծաղրանքը, ոչ բարեհաճ ու վիրավորական մեկնաբանությունները:

Իմաստի ընկալման փուլ

Երեխաներին հանձնարարվում է կարդալ բնագիրը՝ ուշադրություն դարձնելով նախադասությունների կետադրական նշաններին և դրանց արտասանությանը: Առաջադրվում է առանձնացնել այն նախադասությունները, որոնք արտահայտում են հրաման, խնդրանք, կարգադրություն: Օրինակ՝

-Թագավո՛րն ապրած կենա, մեր քաղաքում մի խաբեբա է հայտնվել:

-Է՛ն Աստված, ճիշտ եմ ասում:

-Չէ՛,Աստված ինձ թույլ չի տա, որ էդ բանն անեմ:

-Խորհրդակա՛ն, - հրամայում է թագավորը:

Այստեղից հետևություն, որ խոսելիս մարդիկ ոչ միայն հարցեր են տալիս իրար, այլև հաճախ հրամայում, խնդրում կամ կարգադրում են:

Հրաման, կարգադրություն կամ խնդրանք արտահայտող նախադասությունը կոչվում է հրամայական նախադասություն:

Հրաման արտահայտող բառի վերջին ձայնավորի վրա դրվում է շեշտ (՛) **խոսի՛ր**: Եթե հրամայական նախադասությունը արգելում է ինչ-որ բան անել շեշտը դրվում է մի մասնիկի վրա՝ **մի՛** խոսիր: Շեշտ ունեցող բառը արտասանվում է կտրուկ և ուժեղ հնչերանգով: **«Արտասովոր խաղ-ներկայացում»:**

Այս խաղը կարելի է կազմակերպել ըստ հետևյալ առաջադրանքների.

1.Ներկայացրու անելանելի վիճակում գտնվող խաբեբային, որը չէր կողմնորոշվում ինչպես խաբել թագավորին:

2.Ներկայացրո՛ւ թագավորի և խաբեբայի երկխոսությունը, որտեղ խաբեբան ոչ մի կերպ չի կարողանում խաբել թագավորին:

3.Ներկայացրո՛ւ թագավորի խորհրդատուի, որը չի կարողանում համոզել խաբեբային, որպեսզի ներկայանա թագավորին:

Կշռադատման փուլ

Դասարանը պետք է բաժանել 4-5 հոգանոց խմբերի: Խմբերի բաժանվելուց հետո հարկավոր է յուրաքանչյուր խմբի տալ մի քարտ համապատասխան առաջադրանքներով:

1-ին խումբ

Գտի՛ր հրամայական նախադասությունները:

Դու կապուտակ ծովո՛վ արի՛, Գարնան երգո՛վ, կանչո՛վ արի:

Թեթև՛, թեթև՛ թևո՛վ արի. Արի՛, արի՛, սիրո՛ւն ծիծեռ,

Ծովի փրփուր լանջո՛վ արի՛, Արի՛, արի՛, գարո՛ւն դու բեր:

2-րդ խումբ

Գտի՛ր հրամայական նախադասությունները և շեշտադրի՛ր հրաման արտահայտող բառերը:

Կարդա, ա՛յ իմ խելոք մանուկ,
Կարդա, գրիր տարին բոլոր.
Կարդացողի խելքն է կտրուկ,
Միտքը՝ պայծառ ու լուսավոր:

3-րդ խումբ

Շեշտադրի՛ր հրաման արտահայտող բառերը:

Իմ թոռնիկնե՛ր, Դիմավորեք. Ձու չջարդեք...
Ժիր մանուկնե՛ր, Պարտեզներում Այս խրատս
Գարուն եկավ. Այգիներում Լավ իմացեք,
Գովքը արեք, Հյուրընկալեք: Թռչուններին:
Թռչուններին Բույն չքանդեք, Պաշտպանեցեք:

«Անսովոր խաղ-ներկայացումը» երեխաներին հնարավորություն է ընձեռվում ազատ ինքնարտահայտվելու: Այն թույլ է տալիս վերափոխել հեքիաթը և խաղալ այնպես, ինչպես հուշում են սեփական երևակայությունը , փորձը և հույզերը:

Դասի թեման՝ «Քաջ Նազարը» հեքիաթը, բացականչական նախադասություն

Դասագիրքը՝ Վ.Սարգսյան, «Մայրենի 4»:

Անհրաժեշտ նյութեր՝ դասագիրք, օժանդակ դասագիրք ՝ «Պատկերազարդ քերականություն», կավիճներ, տարբեր զգացմունքներ արտահայտող նկարներ, կավիճներ, գունավոր շերտիկներ՝ խմբային աշխատանքի համար, Ա4 չափի թղթեր:

Դասի մեթոդը՝ Համագործակցային ուսուցում՝ «Մտավոր գրոհ», «Վերլուծական-համադրական» մեթոդներ:

Դասի նպատակները՝

- գաղափար կկազմեն բացականչական նախադասությունների մասին,
- կսովորեն նկատել ու գնահատել հերոսների զգացմունքները բնագրի տարբեր հատվածներում,
- կկարողանան վերարտադրել հեքիաթը համապատասխան հնչերանգով,
- կտեսնեն ու կգնահատեն բառերի պատկերավորությունը և արտահայտչականությունը:
- կզարգանան ընթերցողական կարողությունները

Խթանման փուլ:Երեխաների առաջադրվում է իրավիճակներ վերցված առօրյա կյանքից, որոնց համապատասխան կազմում են նախադասություններ:
Օրինակ՝Ինչ արտահայտություններ եք արտաբերում, երբ՝

- հաղթում եք,
- վախենում եք,
- զարմանում եք,
- ինչ-որ բան չի ստացվում,
- ինչ-որ բան եք գտնում,
- ինչ-որ բան եք ցանկանում,
- անսովոր բան եք նկատում:

Իմաստի ընկալման փուլ

Գրատախտակին փակցվում է պաստառ, որի վրա նկարված են զանազան պատկերներ, որոնք արտահայտում են տարբեր զգացմունքներ: Երեխաներին առաջադրվում է նայելով նկարներին երևակայել , թե նրանցից յուրաքանչյուրը ինչ զգացմունք է արտահայտում: Կազմել նկարների բովանդակությանը համապատասխան հնչերանգով նախադասություն:

-Զա՜ն, Ոսկե ՈՒռա՜, գնալու բանալին գտա:

-Երանի՜, Ոսկե բանալին գտնեի:

-Վա՜յ, բոքոնիկը ճանապարհն է կորցրել:

- Ա՜խ, ափսո՜ս, ինչ մեծ ձուկ էր...

- եմ խաղալու:

Երեխաները, կատարելով վերլուծություն, տեսնում են, որ հերոսներից յուրաքնչյուրը այս կամ այն պատճառով ինչ-որ հույզ է արտահայտում. Բուրատինոն ուրախ է, Բուրատինոն տխուր է, արջուկը տխուր է, տղան ուրախ է: Այս բոլոր հույզերն ու զգացմունքները մեր հերոսներն արտահայտում են տարբեր բացականչություններով: Առանձնացնելով բացականչություն արտահայտող բառերը՝ նկատում են, որ այդ բառերի վերջին վանկի ձայնավորի վրա դրված է բացականչական նշան (՛): Բացականչական նշան ունեցող բառը երկար է արտասանվում: Երեխաները ուսուցչի օգնությամբ տալիս են սահմանումը:

ՈԻրախություն, հիացմունք, ցանկություն, զարմանք, ափսոսանք, վախ և այլ զացմունքներ արտահայտող նախադասությունը կոչվում է բացականչական

Կշռադատման փուլ: Հանձնարարվում է մեկ անգամ ուշադիր կարդալ բնագիրը և դուրս գրել բացականչական նախադասությունները:

Խմբային աշխատանք:Աշակերտները բաժանվում են 3 խմբի՝ յուրաքանչյուրում յոթական աշակերտ (այն համապատասխանում է առաջադրանքի հարցերի քանակին): Ձևավորվում է երեք խումբ՝ ըստ տրված գույների՝ կարմիր, կապույտ, ծիրանագույն:

1-ին խումբ. շերտիկի գույնը՝ կարմիր:

Կարդա՛ առոգանությամբ և որոշի՛ր բացականչական նախադասությունները:

-Հե՛յ, լավ մանրո՛ւք, Ապարանջա՛ն... Խունջիկ-մունջիկ
Ասեղ, հուլո՛ւնք, Հա՛վ, ձու բերե՛ք, Հարսն ու աղջի՛կ,
Մատնի՛ք, մարջա՛ն, Առե՛ք, տարե՛ք, Էժա՛ն կտա՛մ, լա՛վը կտա՛մ...

2-րդ խումբ. շերտիկի գույնը՝ կապույտ:

Գտի՛ր բացականչություն արտահայտող բառերը և դի՛ր բացականչական նշանը:

Ախ, էսպես էլ գիժ ամի՞ս, Ա՛խ, ինչ լավ է սարի վրա
Մարդու հանգիստ չի տալիս... Անցնում օրերն անուշ-անուշ...

3-րդ խումբ. շերտիկի գույնը՝ ծիրանագույն

Գտի՛ր հրամայական և բացականչական նախադասությունները: Համապատասխան բառերի վրա դի՛ր շեշտ կամ բացականչական նշան:

Արև՛, արև՛, դու մեզանից Զմեռն եկավ և ամեն ինչ
Երբ հեռացար դեպ հարավ, Հափշտակեց ու տարավ:

Այսպիսով, աշխատելով ԽԻԿ համակարգով՝ ուսուցչակենտրոն ուսուցումը փոխարինվում է աշակերտակենտրոն ուսուցմամբ, որի միջոցով էլ հնարավոր է տալ աշակերտների ողջ կյանքի ընթացքում ծագող «ինչու»-ների պատասխանները: Սովորողները արդյունավետ կերպով սովորում են իրարից միասին աշխատելու արդյունքում:

Խաղային գործունեությունը խթանում է աշակերտների երևակայությունը, մտածողությունը, խոսքը, զգացմունքները: Բացի դրանից, խաղային իրավիճակը նպաստում է, որ մասնակիցները հաղորդակցվեն և ակտիվորեն համագործակցեն: Սա է խաղի դաստիարակչական նշանակությունը: Երկխոսությունը դասերի ժամանակ յուրատեսակ դիդակտիկ հախորդակցման մթնոլորտ է, որն աշակերտներին օգնում է տիրապետել ոչ միայն մտածողության երկխոսական միջոցին, այլև ապահովում անդրադարձը, զարգացնում անձի ճանաչողությունը, ապահովում է հուզաարտահայտչական ապրումը:

Եզրակացություն

1.Տարրական դասարաններում կիրառվող ժամանակակից մեթոդների օգնությամբ ուսուցման գործընթացը դառնում է ավելի մատչելի, քանի որ դրանք ավելի շատ շեշտը դնում են ցուցադրական տեսազննական տարրերի կիրառման վրա:

2.Նախադասության ուսուցման ծրագրային բովանդակության մեջ անհրաժեշտ է ներառել մի շարք գործնական կարողություններ, որոնց բացակայությունը հանգեցնում է խոսքային մի շարք սխալների (ինչպես բանավոր, այնպես էլ՝ գրավոր խոսքում)

3.Շարահյուսական գիտելիքները՝ մասնավորապես նախադասության տեսակների ուսուցանելու հարցում կարևորում ենք քննադատական (վերլուծական) մտածողության ձևավորումը՝ իրականացնելով բազմաքայլ աշխատանք: Այդ գործընթացում մենք կարևորում ենք լեզվական ցանկացած տեղեկատվությունը դիտարկելը, քննելը, ընդունելը, ձեռք բերած գիտելիքների և կարողությունների շուրջ ինքնուրույն աշխատանք ծավալելը, սեփական կարծիքը արտահայտելը, հիմնավորելը, ուրիշների կարծիքը լսելը և իմաստավորելը: Միաժամանակ մենք կարևորում ենք աշակերտների՝ սեփական համոզմունքներից անհրաժեշտության դեպքում հրաժարվելու (այսինքն՝ իրեն, իր գիտելիքներն ու դատողությունները գնահատելը), նոր գաղափարների առջև «բաց» լինելու ունակությունների ձևավորումը: Սրանք քննադատական մտածողություն ծավալելու արդյունավետ գործընթացը բնութագրող կարևոր բաղադրիչներն են:

4.Տարրական դասարաններում մայրենիի ուսուցման բովանդակությունը, մեթոդները ու միջոցներն անհրաժեշտ է համապատասխանեցնել կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական, մտավոր գործունեություն ծավալելու կարողությունների ձևավորման նպատակներին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1.«Նախաշավիղ» մեթոդանակ հանդես, «Լույս» հր., Եր., 2004թ.:

2. »Նախաշավիղ» մեթոդանակ հանդես, «Լույս» հր., Եր., 2011թ.:

3. «Նախաշավիղ» մեթոդանակ հանդես, «Լույս՝ հր., Եր., 2012թ.:

4.Խաչատրյան Ս., Ուսուցման ժամանակակից մեթոդների կիրառումը տարրական դասարաններում, (օգնություն ուսուցչին), Գյումրի, 2006թ, հրատարակված է Գյումրու Մ.Նալբանդյանի անվան ինստիտուտի գիտական խորհրդի երաշխավորությամբ:

5. Հայոց լեզվի դասավանդման հարցեր, ժողովածու, հեղինակներ՝ Ռ.Բաղրամյան, Զ.Ալեքսանյան, Հ.Մխիթարյան, Ա.Տեր-Գրիգորյան, Երևան, «Հայպետուսմանկհրատ», 1958թ.:

6.Սարգսյան Վ., Ուսուցչի ձեռնարկ, «Լույս» հր., Եր., 1997թ.:

7. Գյուլամիրյան Զ., Հայոց լեզվի ուսուցման մեթոդիկա, «Լույս» հր., Եր., 2006թ.:

8. Թորոսյան Կ. և ուրիշներ, Մայրենի-3, Մայրենի-4, Եր., 2012թ.: